

JOSEF JUNGMANN A MATICE ČESKÁ

Magdaléna Pokorná

Josef Jungmann and Matice česká

Abstract: The article summarises the work of the remarkable Czech writer, poet and lexicographer Josef Jungmann in the Czech cultural association Matice česká, an institution connected with the National Museum in Prague. It briefly highlights several basic features of Jungmann's work in Matice česká: as an author, organiser and publisher. It further mentions how Matice česká awarded Jungmann's activities during his life as well as after his death. On the basis of Jungmann's published correspondence with his long-term friend and colleague Antonín Marek, the paper outlines Jungmann's personal motives and concerns regarding the activities of Matice česká.

Keywords: Czech National Revival – Matice česká – National Museum in Prague – Josef Jungmann (1773–1847)

„Když téhož roku zároveň spolupůsobením našeho drahého Jungmanna Matice česká do života vstoupila, stali jsme se dva z jeho žáků, Štulc a já záhy jejími zakladateli, čímž ovšem velikou radost jsme mu způsobili.“

Tak vzpomínal na svého gymnazijního profesora Josefa Jungmanna Josef Bojislav Pichl,¹ který následně nezapomněl zmínit, že se toto rozhodnutí stalo příkladem pro další spolužáky. Svou radost z aktivních studentů vtělil Josef Jungmann také do „matiční knihy“, kterou jako jednatel tehdy vedl: „Se srdečným pohnutím zajisté patřiti bylo na chudé opravdu studující jinochy vyučováním dítek po domích vydobyté peníze na základ Matice přinášeti.“² Onen vklad nebyl malý, bylo to 50 zlatých buď složených vcelku, anebo po částech během následujících let.

Historie Matice české byla již stávající historiografií zhodnocena, věnuje se jí především Karel Tieftrunk ve svém díle *Dějiny Matice české*.³ Činnost Matice české v nových souvislostech zhodnotil Miroslav Hroch s důrazem na její význam pro národní emancipaci.⁴ Při posuzování úlohy Matice české v prvních dvaceti letech její existence bývá především a právem zdůrazňován význam Františka Palackého, naposledy v práci Jiřího Kořalky.⁵ S Palackým ale po léta úzce spolupracoval i další národní velikán, s jehož jménem je spojena dokonce celá generace vlastenců, totiž Josef Jungmann.

Josef Jungmann (1773–1847)⁶ se vrátil po svém lito-měřickém působení v roce 1815 do Prahy a začal tu učit na akademickém gymnáziu. Již tehdy byl v českém národním hnutí významnou a respektovanou osobností, autorem původních prací beletristických i vědeckých, ale i překladatelem stěžejních děl světové literatury do češtiny. Znali jej také jako osobnost, od níž vycházely (již kolem roku 1810) podněty k založení takových institucí, jimiž by se upevňoval národní život. Jungmann se proto logicky aktivně pokoušel zapojit do jednání o založení a programu Národního muzea (1818), od něhož si sliboval naplnění svých starších plánů. Vývojem v muzeu byl ovšem brzy zklamán, trvalo řadu let, než se ho Františku Palackému, kterého mimochodem Jungmann při jeho příjezdu do Prahy jako jeden z prvních v roce 1823 vítal, podařilo znovu pro muzeum získat. V roce 1830 se Jungmann ovšem již stal jedním z prvních šestnácti členů-zakladatelů Matice české (do tzv. matiční knihy byl zapsán jako druhý člen⁷) a stal se jejím prvním jednatelem. Členem užšího vedení Matice české zůstal od 1. ledna 1831 až do své smrti v listopadu 1847.

Když v roce 1837 odjížděl František Palacký na studijní cestu do Říma, byl to právě Josef Jungmann, komu svěřil na celý rok matiční agendu do správy, a proto také v tomto roce Jungmann redigoval druhý a třetí svazek muzejního časopisu. Znovu funkci od Františka Palackého přebíral v dubnu 1840, jednatelství se ujal i v roce 1844 a naposledy

¹ PICHL, Josef Bojislav. *Vlastenecké vzpomínky*. Praha 1936, s. 93.

² PICHL, Josef Bojislav. *Vlastenecké vzpomínky*. Praha 1936, s. 93.

³ TIEFTRUNK, Karel. *Dějiny Matice české*. Praha 1881.

⁴ HROCH, Miroslav. *Touha a skutečnost. Na prahu národní existence*. Praha 1999. Autor zde zúročil své starší výzkumy. S důrazem na dějiny muzea pak SKLENÁŘ, Karel. *Obraz vlasti. Příběh Národního muzea*. Praha 2001.

⁵ KOŘALKA, Jiří. *František Palacký*. Praha 1999, zejména kapitola Jednatel českého muzea, s. 204–212.

⁶ Naposledy životopis Josefa Jungmanna zpracoval SAK, Robert. *Josef Jungmann. Život obrozence*. Praha 2007. Ze starších prací je třeba připomenout alespoň ZELENÝ, Václav. *Josef Jungmann*. Praha 1873, CHALUPNÝ, Emanuel. *Josef Jungmann*. Praha 1912, sborník *Literární archiv* 8–9, Praha 1974 (i s bibliografií), mo [Mojmír Otruba], *Josef Jungmann*. In *Lexikon české literatury, Osobnosti, díla, instituce, 2/I H–J*. Praha 1993, s. 580–586.

⁷ SAK, Robert. *Josef Jungmann*, s. 184.

pak v roce 1846, kdy mu již byl dán k ruce Václav Vladivoj Tomek, později sám významný matiční funkcionář.

Josef Jungmann byl vždy přesvědčen, že je důležité vládní místa přesvědčovat o loajalitě české vlastenecké společnosti, a tedy i Matice české. Patřil tedy mezi těch patnáct autorů, kteří přispěli do prvního spisu Matice české, jímž byly *Hlasy vlastenců ke dni 1. měsíce března 1832*. Matice česká jej vydala k počtě čtyřicetiletého panování císaře Františka a jeho choti. Jungmannův příspěvek se objevil také na čelném místě ve spise *Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky*, díle, které vyšlo v roce 1846 ve snaze zabránit jazykové roztržce mezi Čechy a emancipující se mladou slovenskou inteligencí, reprezentovanou Ludovítem Štúrem. Josef Jungmann se v Matici české podílel i na vydání další kolektivní práce. V roce 1845 spolu s Palackým, Šafaříkem a Hankou připravili první svazek *Výboru z literatury české*. Jeho pokračování, jehož redaktorem měl být znovu Josef Jungmann, se ale z mnoha důvodů o řadu let opozdilo, ačkoli se o jeho přípravě jednalo již od července 1845 (vyšlo v letech 1857 a 1868).

Josef Jungmann v součinnosti s Františkem Palackým ovlivňoval i další organizační aktivity Matice české, například úřední jednání, jejichž cílem bylo zmírnit cenzurní zásahy proti jejím spisům. Starost o úroveň českého jazyka byla důvodem, že se zapojil do dobových sporů o český pravopis.⁸ Jungmannův podnět ke vzniku *Brusu jazyka českého* (z 3. července 1844), který měl kodifikovat spisovnou češtinu, se, narozdíl od jiných jeho impulsů, nerealizoval. Jungmann se aktivně zúčastnil spolu s Františkem Palackým diskusí o potřebném udělování cen za výtečné české spisy vydávané mimo Matici českou. Svým posudkem tehdy podpořil při rozhodování o cenách za rok 1844 Tylova *Posledního Čecha*. Kritika tohoto díla i matičního ocenění z pera Karla Havlíčka ovšem kromě jiného znamenala, že se Maticе česká již k udělování těchto cen nevrátila.⁹

Josef Jungmann podporoval v rámci Matice české také vydavatelskou politiku, aby její zásluhou vycházela kvalitní naučná literatura, a od roku 1840 byly opravdu vydávány spisy ve čtyřech řadách. V rámci jedné z nich, Bibliothéky staročeské, doporučoval, aby vycházely staré české cestopisy, konkrétně aby Václav Hanka připravil k tisku dílo Marca Pola *Milion*. To se sice neuskutečnilo, ale jiné staročeské cestopisy zásluhou Matice české během následujících let vyšly. Jungmann povzbuzoval k činnosti i další autory, některým jejich dílům dokonce stylisticky i jazykově pomáhal při jejich cestě ke čtenářům (ať již to byly práce Václava Staňka, Josefa Františka Smetany, Karla Vladislava Zapa či Vojtěcha Sedláčka). Josef Jungmann měl také velkou zásluhu na tom,

že v roce 1844 vyšla péčí Matice české práce Antonína Marca *Základní filosofie: Logika; Metafysika*.

Josef Jungmann musel v souvislosti se svou funkcí v Matici české také některá díla posuzovat, a to mu přinášelo starosti. Dokázal se v jednom takovém případě zastat jednoho z autorů Matice české, totiž díla *Dušesloví zkušebné* od Karla Ferdinanda Hyny, který byl nařčen z kompilace. Do komplikovanější situace se Jungmann dostal v roce 1847, kdy byla vznesena žaloba arcibiskupské konzistoře na spis, který vyšel péčí Matice české v roce 1846. Šlo o práci Jana Slavomíra Tomička *Doba prvního člověčenstva*,¹⁰ kterou Josef Jungmann spolu s Josefem Čejkou doporučili k tisku.¹¹ Arcibiskupská konzistoř prohlásila, že Tomičkovo dílo hlásá „čirý materialismus“ a že její výklad zamlčuje či překrucuje zjevnou křesťanskou pravdu.¹² Matice tehdy pozastavila prodej knihy do vyřízení stížnosti, kterou Josef Jungmann adresoval příslušným úřadům.¹³ Stanovisko vídeňského policejního dvora bylo nakonec smířlivé. Zohlednilo fakt, že Matice česká předběžně prodej díla pozastavila. Tuto kauzu můžeme také považovat za jednu z těch, které označují konec symbiózy státních a církevních orgánů při výkonu cenzury. Revoluční události roku 1848 znamenaly pak zásadní zlom, cenzura byla zrušena jako jeden ze symbolů předešlého režimu. Tomičkův spis se v roce 1850 znovu prodával.

Josef Jungmann se na činnosti Matice české podílel nejen organizačně, ale pochopitelně i jako autor. V roce 1839 bylo dokončeno vydávání jeho pětidílného *Slovníku česko-německého*. Tento projekt, jemuž Josef Jungmann s celou sítí svých spolupracovníků zasvětil tři desetiletí a financoval jej i z rodinného rozpočtu, znamenal ovšem pro Matici českou tak vysokou finanční zátěž, že musela sáhnout i na své základní jmění. Slovník se stal monumentem, který shrnul dosavadní vývoj českého jazyka, studnici poznání i oporou novým generacím českého národa. V roce 1841 byly vydány Jungmannovy *Sebrané spisy veršem a prózou* v rámci Bibliothéky novočeské, o dva roky později pak v rámci této řady již druhé vydání Jungmannova překladu Miltonova *Ztraceného ráje*. V Novočeské bibliothéce vyšlo v roce 1845 druhé vydání Jungmannovy *Slovesnosti*. Vzhledem k velkému rozmachu české literatury od doby jejího prvního vydání v roce 1820 bylo třeba toto dílo výrazně rozšířit a toto nové vydání se setkalo s velkým ohlasem. Bylo rozebráno i vzhledem k přílivu nových členů tak rychle, že ještě v tomtéž roce (17. prosince) bylo rozhodnuto o dalším dotisku ve výši 1500 exemplářů. „Kdo by si pomyslel, že by v tak krátkém čase několik set nových zakladatelů Matici přibylo?“ radoval se tehdy Jungmann v dopise Antonínu Markovi.¹⁴ Jungmannova *Slovesnost* našla později velké uplatnění i kvůli tomu, že se

⁸ Tímto problémem se s odkazem na další literaturu zabývá SAK, Robert. *Josef Jungmann*, s. 144 a SKLENÁŘ, Karel. *Obraz vlasti*, s. 171.

⁹ JANOUŠEK, Pavel. *Čech Poslední a První: Havlíčkova polemika s Tylem jako příklad literárněkritické komunikace*. In Komunikace a izolace v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 21. ročníku symposia k problematice 19. století. Plzeň, 8.–10. března 2001. Praha 2002, s. 285–297.

¹⁰ Byl to první spis v českém jazyce, který reflektoval soudobou německou a anglickou literaturu tvořící předstupeň pro pozdější Darwinovu teorii, viz PÍŠA, Petr. *V zájmu nevzdělaného čtenáře*. In WÖGERBAUER, Michael, PÍŠA, Petr, ŠÁMAL, Petr, JANÁČEK, Pavel a kol., *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*. Praha 2015, s. 244.

¹¹ *Ještě několik listů Josefa Jungmanna k Antonínu Markovi*, ČČM 60, 1886, s. 437.

¹² Blíže o celé této kauze i s odkazy PÍŠA, Petr. *V zájmu nevzdělaného čtenáře*. In WÖGERBAUER, Michael, PÍŠA, Petr, ŠÁMAL, Petr, JANÁČEK, Pavel a kol., *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014*. Praha 2015, s. 244–245.

¹³ Karel Sklenář ve své práci *Obraz vlasti*, s. 173–174 uvádí, že Josef Jungmann sice tento „velmi diplomatický rozklad“ podepsal, ale že jej pravděpodobně sestavil Jan Erazim Vocel. Svě bezprostřední rozhořčení z této kauzy Josef Jungmann vtělil do nedatovaného dopisu Antonínu Markovi, in: *Ještě několik listů Josefa Jungmanna k Antonínu Markovi*, ČČM 60, 1886, s. 443–444.

¹⁴ *Ještě několik listů Josefa Jungmanna k Antonínu Markovi*, ČČM 60, 1886, s. 441. Srov. též stoupající počty členů Matice české in TIEFTRUNK, Karel. *Dějiny Matice české*, s. 83.

v roce 1848 stala vhodnou příručkou pro nově zavedené vyučování češtiny, zejména na středních školách. Právě starost Josefa Jungmanna o to, aby *Slovesnost* měli studenti k dispozici, byla důvodem toho, že Matice česká na jeho přímluvu věnovala nemajetným studentům několik set jejich výtisků. Studentskému spolku Slavia pak v prosinci 1848, rok po Jungmannově smrti, věnovala s ohledem na jeho dřívější přímluvu po jednom ze svých vydaných děl (pokud byla ještě na skladě k dispozici). Už po Jungmannově smrti vyšlo také druhé vydání jeho *Historie literatury české*. Na jejím rozšiřování pracoval Jungmann po léta, do tisku je odevzdal již 2. června 1846, ale k vydání jej nakonec dovedl až V. V. Tomek. Těmito třemi základními díly – *Slovníkem*, *Slovesností* a *Historií literatury české* – dosáhl Jungmann svého dávného cílevědomého záměru, totiž dokázat, že česky lze psát i současná vědecká díla.

Mnohá svědectví o Jungmannově práci pro Matici známe ze vzájemné korespondence Josefa Jungmanna s Antonínem Markem. V Jungmannových listech se odrážely jejich vědecké i vlastenecké zájmy, běžné starosti o distribuci knih či zprostředkování finančních obnosů, včetně těch, které se týkaly Matice české. Taková agenda ovšem přinášela Jungmannovi také starosti, aby bylo vše účetně v pořádku. Radoval se ale, když mohl Markovi napsat, že někdo Matici obdaroval větším obnosem nebo že – jako např. kníže Kinský – zaplatil vydání celého díla, v tomto případě výše uvedených *Hlasů*. Jungmann informoval Marka v průběhu let také o tom, jakého čísla už dosáhl počet členů Matice, jindy zase o vydavatelské strategii instituce, která se musela rozhodnout, jaké dílo vydá dříve a s jakým musí posečkat, protože „*Matice pak posavad nemá tolik síly, aby dvoje díla najednou, z nichžto jedno obšírné jest, vydati stačila*“.¹⁵ Osobní nota se ozvala v dopisech jen zřídka – při narození či bohužel úmrtí Jungmannových dětí. Jedna rozverná glosa stojí snad za připomenutí i v této studii, byť soustředěné na vztah Josefa Jungmanna k Matici české. Dne 19. prosince 1837 se Jungmann chlubil Markovi narozením vnučky a dodával: „*Má stará chytila se zapomenutého již řemesla – hejčkáni a chování, a já počínám jistoty nabývatí, že mi přijmí moje německé* (tedy v překladu „mladý muž“, pozn. aut.) *nepomáhá proti stáří a dědovství*“.¹⁶

Josef Jungmann dlouhá, dlouhá léta pracoval pro Matici ze všech sil, ale přesto se cítil ke konci života Maticí i zkla-

mán. V dopise Antonínu Markovi z 19. prosince 1844 si posteskl: „*Byla Matice mé největší potěšení v životě, ale již počíná býti mou trpkostí*“.¹⁷ Matice česká mu ale svou vděčnost dokázala projevit jak z jeho života, tak po jeho úmrtí. Jako poděkování za vydání *Slovníku česko-německého* se Jungmannovi ctitelé rozhodli uctít jeho dílo vydáním významného staročeského právníckého díla *Knihy devatery o práviech, sudiech a dskách země české Viktorina Kornela ze Všehrd*. Vybrali mezi sebou částku 400 zlatých (což mj. představovalo tehdy zhruba roční plat knihovníka Univerzitní knihovny) a slavnostně mu to oznámili v den jeho svátku – 19. března 1840. Po Jungmannově smrti se Matice česká rozhodla vydat jeho životopis, požádán o něj byl jeho přítel Antonín Marek. Aby shromáždil co nejvíce pramenů a důležitých svědectví, vyšly v tisku inzeráty, jimiž byla česká veřejnost oslovena, aby pro sepsání Jungmannova životopisu poskytla dostupné prameny, včetně korespondence. Tato výzva se setkala s pozitivním ohlasem a dopisy, které muzeum získalo, později redakce samostatně otiskla v *Muzejníku* a byly využity jako pramen i pro tuto studii. Obšírný Jungmannův životopis byl ovšem zveřejněn až Václavem Zeleným v roce 1873 ke stému výročí Jungmannova narození. Při tomto jubileu vzdala Matice česká Josefu Jungmannovi poctu i tím, že péčí Antonína Jaroslava Vrtátka vyšel Štítného spis *Knihy naučeni křesťanského*. U příležitosti Jungmannova jubilea v roce 1873 byl položen na dnešním Jungmannově náměstí základní kámen k jeho pomníku a tato událost, ozdobená výjimečnou řečí Františka Ladislava Riegra, se stala tak velkým národním svátkem, že podle některých pamětníků předčila nadšením účastníků i nedávnou slavnost položení základního kamene k Národnímu divadlu v roce 1868.¹⁸

Jungmannovu smrt v listopadu 1847 česká vlastenecká společnost vnímala jako nenahraditelnou ztrátu, to se bezprostředně odrazilo např. v dopisech Boženy Němcové.¹⁹ Na tomto místě ovšem připomeňme spíše slova, která se více vztahují k Jungmannově působení v muzeu, a tedy i Matici české. Karel Havlíček ve svém díle *První jenerální schůzka Českého museum* (1847) ironicky vůči mladému právníkovi Trojanovi ocenil Josefa Jungmanna: „*Jenom dvě neštěstí, / ty cítíme nejhloub, / že nám Jungmann umřel / a že Trojan přistoup...*“

¹⁵ Dopis Antonínu Markovi z 18. května 1841, s. 408.

¹⁶ *Listy Josefa Jungmanna k Antonínu Markovi*, ČČM 58, 1884, s. 67.

¹⁷ Dopis Josefa Jungmanna Antonínu Markovi ze dne 19. 12. 1844. In *Ještě několik listů*, ČČM, s. 437.

¹⁸ Blíže o Jungmannově pomníku HOJDA, Zdeněk – POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*. Praha 1996.

¹⁹ Dopis Boženy Němcové Kateřině Lauermannové z 25. února 1848. In Božena Němcová. *Korespondence I. 1844–1852*. Praha 2003, s. 86.

Rok 1844.

Redatel Josef Jungmann.

Toho r. držany byly Schůsky 22 února až do 22 ledna 1845 téměř každého měsíce a v nichž se jednalo, tuž se aukčním vypravují.

1. Redakce, čili, jako v schématickém postavení tajemnická přešel jubilo-
waný profekt gymnasiální Josef Jungmann od p. bibliotekáře musejního W. Hanke-
llánovského založit denník jednalecký, a odděleno, co tajemníka a co kasířovi
náleží. Tento určitý ústí, onen zprávy k St. Výboru psati má. Tajemnická,
dokud se stědruje, dává se síle hradszáčtům budoucího roku, ale knihy
a spisy potřebné až po učinění zprávy založení, která se objeví v měsíci
dubnu dije.

2. Jméno matičné, toho roku poroknání vrostlo dílem za přičinou něko-
lika vydaných spisů o činnosti Storu svědicích, dílem přičiněním ně-
kterých přátel, voláše p. Jos. Schmidinger, který drobný počet zakladatelů
získal. Tím se stalo, že na vkladů sešlo se toho roku 6132 zlatě 47½ kr., a
jiněří klasovní na 26,430 zl. vytaupilo, ano s vydanými peníze a záso-
bami skladními 34,459 zl. 19 kr. obnášelo.

3. Zakladatelů, jakož na konci r. 1843 počítalo se 893 osob jednotlivých a 25
společností, během toho roku počet vytaupil na 1150 osob a 31 společnosti do
hromady na 1181 osob; tedy zmnožea jest počet o 257 osob a 6 společností neboli
korporací, v celosti o 263 osob. Knihami podělena byla 1081 účastníků.

4. Časopisu musejního, jehož se 48 exemplářů nedostávalo, ustanoveno 142 swa.
až znova křiknati o 125 exemplářích, a společem každého swazku 1500 exempl.
tlačiti. Spolu umístěno, aby sčítků knihových o 250 exempl. více se učinilo,
a od p. Kasíra i p. bibliotekára musejního přiležitě rozdáváno bylo.

5. Členové sborové. Rozmnožena činnost Storu řádala rozmnožením jako
členů. Přečt' vymozeno u St. Výboru, že dekretem od 26 března 1844
udělil právo klasování p. redaktoru Cas. Mus. panna J. E. Worelu i budoucím
redaktorům, pak p. Ill. Jos. Frickovi, Kasíru, toliko osobě jeho. Mimo to
poprosia jest p. M. J. Lejka, aby, jakož porad p. M. Stanie činil, schůzkám
sborovým přičinil, a jemu raden a pomocen býti si oběil.

6. Přivolení polovice vkladů k vydaným penězům, povoleno Storu Datum
od 23 února 1836, až do vydání Slovníku a Staročtenosti. Stor nede-
převzetím jednotlivých učil toho povolení i k jiným spisům s velikým prospě-
chem. Aby však v své zjní radil a to činil, učinil osobně zakroiti o
potvrzení toho a prodloužení; což však až ku přísti p. Sedmletu u St. Výboru
z jeho cest zřetaveno.

7. Převzetí jmena zakladatele jednoho na druhého jest síle proti sketutím
matičným, nemění se zvládných příčin ten rok povoleno dvěma osobám,
a síle a) Právo Jana Wondry, kterýž byl 40 zl. složit, s doplacením 60 zl.
přepisova jest na bibliotku Telechauz; b) právo p. M. L. Sledky na žádost p.
Vikarie Ant. Marka přivzeto na studenta Jiřího Mastného,

8. Spisové toho roku, mimo časopis nákladem 1234 zl. 1 kr. vydaný, jsou dílem
dokotovení a pp. Zakladatelům do rukou daní a síle
1) Základní filosofie, metafyzika i logika od Ant. Marka, Vikarie a děkana,
nákladem 566 zl. 84 kr.